

**Een zoektocht naar de relatie tussen de Codex Faenza 117 en de laatmiddeleeuwse instrumentale uitvoeringspraktijk van Noord-Italië**

De promotieaankondiging op de website van de Universiteit Utrecht is veelbelovend: Pedro L. Memelsdorff schijnt erin te zijn geslaagd de relatie tussen het muziekmanuscript de Codex Faenza 117 en de instrumentale muziekcultuur van de Veneto (Noord-Italië) in de vijftiende eeuw aan te tonen. Aangezien het doorgaans niet bepaald eenvoudig is om voor dergelijke relaties hard wetenschappelijk bewijs te vinden, is er ter beoordeling van dit proefschrift allereerst enig inzicht in de aard en opzet van het achterliggende promotieonderzoek vereist.

Memelsdorff begon zijn muziekwetenschappelijke zoektocht met een vergelijkend onderzoek tussen de Codex Faenza, Biblioteca Comunale Manfrediana 117 (afgekort tot Fa 117) en het handschrift London, British Library Add. 29987 (afgekort tot Lo 29987), die samen bijna het gehele corpus van overgeleverde vijftiende-eeuwse Italiaanse instrumentale muziek bevatten. Aan beide bronnen zijn vele studies gewijd en beide handschriften verschenen zowel in facsimile als in een aantal kritische edities. Terwijl Lo 29987 echter tot tweemaal toe aan een diepgravend handschrift-onderzoek werd onderworpen, ontbrak tot voor kort een dergelijke codicologische studie van Fa 117. Waar de secundaire literatuur over dit Italiaanse handschrift zich in tegenstelling tot Lo 29987 hoofdzakelijk heeft toegelegd op aspecten die de geschiedenis, het repertoire, de stijl en de bezetting ervan betreffen, is er aan de 'harde feiten', dat wil zeggen aan het handschrift zelf als object, tot voor kort weinig tot geen aandacht besteed.

Gezien de stand van het onderzoek op het gebied van vijftiende-eeuwse instrumentale muziek, is het niet verwonderlijk dat Memelsdorff aanvankelijk met prof.dr. Margaret Bent (All Souls College, University of Oxford) als supervisor werkte. Zij is namelijk een expert in

het codicologisch onderzoek van Lo 29987, en bovendien werkt ze in een muziekwetenschappelijke traditie, waarbinnen er vanuit gegaan wordt dat bestudering van de fysieke werkelijkheid van een manuscript, net als in de natuurwetenschappen de bestudering van de natuur, tot een vorm van feitenkennis leidt, die gebruikt kan worden om hypothesen over de historische muziekuitvoeringspraktijk te toetsen.

De Codex Faenza, als gezegd een van de voornaamste handgeschreven bronnen die vroeg vijftiende-eeuwse instrumentale meerstemmige muziek uit Italië bevatten, bestaat uit twee delen. Het ene deel bevat naast een verzameling theoretische traktaten over muziek een aantal vijftiende-eeuwse meerstemmige composities, die in de jaren 1473-74 gekopieerd werden door de karmeliet Johannes Bonadies. Het andere deel bestaat uit ongeveer vijftig versierde tweestemmige instrumentale bewerkingen van vocale composities, die gedateerd kunnen worden rond 1400-1420. Beide onderdelen van Fa 117 hebben een belangrijk corpus aan secundaire literatuur opgeleverd, waarin tot nu toe de nadruk gelegd werd op de stijl waarin de muziek uit het vroegere eerste deel geschreven is. Daarnaast werd er veel aandacht besteed aan de vraag op welke instrumenten de muziek gespeeld zou kunnen zijn.

Tot voor kort gingen weinig studies in op het probleem van het ontstaan van de Codex Faenza en was er geen alomvattende codicologische beschrijving en analyse van het handschrift beschikbaar. Memelsdorffs proefschrift is geschreven vanuit de ambitie om deze lacunes te vullen. Daarnaast heeft hij zich tot doel gesteld een filologische beoordeling van het repertoire uit het vroege deel te geven, en het bovendien te plaatsen in de context van de vroeg vijftiende-eeuwse muziekcultuur in Noord-Italië. Om deze doelen te bereiken heeft hij ervoor gekozen om het proefschrift onder te verdelen in drie delen, die afzonderlijk de codi-

cologische, filologische en historische problemen behandelen. Deze driedeling weerspiegelt Memelsdorffs inductieve – althans op het eerste gezicht – werkwijze.

In het tweede deel van zijn proefschrift bespreekt Memelsdorff de geschiedenis van de afzonderlijke composities uit Fa 117 en vergelijkt hij de instrumentale versies met gezongen versies, die in andere handschriften zijn overgeleverd. Tevens gaat hij nader in op de netelige kwestie of, en zo ja hoe, de opmaak en notatie als onderdelen van de fysieke werkelijkheid van Fa 117 aanknopingspunten bieden voor nieuwe kennis op het gebied van de instrumentale uitvoeringspraktijk in Italië in de vijftiende eeuw. In het eerste deel heeft hij dan al betoogd dat vijftiende-eeuwse slijtage van het handschrift in verband te brengen valt met de muzikale uitvoeringspraktijk uit deze periode.

In het derde, historische, deel van zijn proefschrift legt Memelsdorff een verband tussen Fa 117 en twee recent ontdekte handschriften. Het eerste muziek muziekfragment uit de vroeg vijftiende eeuw dat hij in een bibliotheek uit Verona vond, verwerkt hij in zijn bewijsvoering voor de Noordoost-Italiaanse afkomst van het eerste deel van de Codex. Het andere handschrift bevat muziekstukken die overeenkomen met een aantal door Johannes Bonadies gekopieerde stukken in Fa 117, op basis waarvan hij de sociale en culturele context van deze monnik-kopij reconstrueert.

Memelsdorff is er, mijns inziens, uitstekend in geslaagd om op basis van een grondige studie van Fa 117 als fysiek object de onjuistheid van een aantal vastgeroeste denkbeelden over de structuur en het doel van dit handschrift aan te tonen. Daarnaast heeft hij op basis van archiefvondsten nieuwe hypothesen aangaande de historische context van het manuscript kunnen opstellen, die een leidraad kunnen gaan vormen voor vervolgonderzoek naar het manuscript. Zijn studie biedt bovendien nieuwe inzichten in de manier waarop in de laatmiddeleeuwse cultuur van Noord-Italië met muziekhandschriften werd omgegaan. Ten slotte heeft Memelsdorff met zijn proefschrift de methodologische discussie over de waarde van kennis over contemporain gebruik van muziekmanuscripten voor de reconstructie van een historische uitvoeringspraktijk aangescherpt.

Er blijven natuurlijk een groot aantal vragen rond Fa 117 bestaan, die wellicht nooit, en zeker niet uitsluitend op basis van nadere bestudering van de fysieke werkelijkheid van Fa 117 beantwoord kunnen worden. Dit kan geïllustreerd worden aan de hand van de manier waarop Memelsdorff, in zijn betoog over de vraag of, en zo ja hoe, de opmaak en notatie van Fa 117 aanknopingspunten bieden voor meer inzicht in de instrumentale uitvoeringspraktijk in vijftiende-eeuws Italië, met de volgende woorden het werk van een van zijn voorgangers probeert te weerleggen:

In 1990 John Caldwell published his transcription of the two estampies and took the opportunity to reconsider the vexed question of the destination of the repertoire. (Caldwell, 'Two polyphonic estampies', p. 371) His premise for the first time brought into play a further relevant element of differentiation: 'a clear distinction must be drawn between the medium for which individual pieces were originally intended and that for which the manuscript was compiled', a concept he himself undermined, however, by exemplifying it through the pieces with a polyphonic model, which in his opinion 'provide an obvious example of a change of medium'. Thus, his premise did not seem to refer to (the change of) the performing means of the diminutions – the object of the historiographical debate to which Caldwell himself was responding – but to the transformation of vocal models into instrumental intabulations *tout court*. (p. 331)

Hoewel muziekwetenschappers als Caldwell en Memelsdorff telkens opnieuw willen stellen dat hun hypothesen steunen op een deel van de fysieke werkelijkheid van het manuscript, lijkt het met de harde feiten van de Codex Faenza net zo gesteld als met de lijnen in de duck-rabbit figure, die Wittgenstein opvoerde in zijn *Philosophische Untersuchungen* (Deel II, § xi): net als iemand de lijnen in dit plaatje uitsluitend kan zien *als* een eend of een konijn, kunnen de noten in de composities uit Fa 117 uitsluitend gezien worden *als* een voorbeeld aan de hand waarvan een bepaalde theorie over het handschrift geïllustreerd kan worden. In het geval van Fa 117 is het namelijk meestal onmogelijk om te stellen dat men kan zien *dat* er sprake is van bijvoorbeeld normale muzieknotatie of

intavolatie (de meer of minder vrije en/of versierde instrumentale bewerkingen van vocale polyfone muziek, die veelvuldig in het tweede deel van Fa 117 voorkomen). Het is daarom principieel onmogelijk om op basis van de notatie als onderdeel van de fysieke werkelijkheid van het manuscript bindende uitspraken te doen over de manier waarop deze stukken ooit uitgevoerd werden. Het is een grote verdienste van Memelsdorff dat hij in zijn proefschrift herhaaldelijk reflecteert op de grenzen van de door hem gekozen methodologie. Dat zijn analyse van Fa 117 slechts een manier is van 'zien als', waarbij de noten van de afzonderlijke composities in een overkoepelende interpretatie van de codex worden geplaatst, laat hij in zijn verweer zowel als in de conclusie van dit deel van zijn proefschrift duidelijk merken:

As will be seen in the following sections, the research carried out in the present study can offer new perspectives on many of these hypotheses. At the same time it raises several new problems that require specific reflections. (p. 333)

Muziekwetenschapper en musicus prof.dr. Louis Grijp zoomde tijdens de verdediging van het proefschrift in op een voor wetenschappers mogelijk problematische kant van deze nieuwe perspectieven: de discrepantie tussen de wetenschappelijke resultaten uit Memelsdorffs proefschrift en zijn pogingen om de laamiddelieuwse instrumentale cultuur van Fa 117 in concerten en op cd's te reconstrueren. Hoewel er bijvoorbeeld in het fysieke object van Fa 117 geen enkel spoor van het gebruik van de blokfluit te vinden is, gebruikt Memelsdorff dit instrument wel in zijn interpretatie van een aantal composities uit de Codex (zie hiervoor de cd 'Faventina: The Liturgical Music Of Codex Faenza 117 (1380-1420)' en de cd 'Codex Faenza 117' door Mala Punica o.l.v. Memelsdorff). Eensgezind kwamen promovendus en opponent vervolgens tot de conclusie dat de reconstructie van een historische uitvoeringspraktijk op basis van wetenschappelijke feiten onmogelijk, en zelfs helemaal niet wenselijk is. Hoewel zowel het proefschrift als de cd's waarschijnlijk meer over de eenentwintigste-eeuwse dan over de vijftiende-eeuwse muziekcultuur tonen, neemt dit absoluut niet weg dat Memelsdorff met dit cum laude proefschrift zijn tweede voornaam 'Leonardo' eer heeft

aangedaan. Of Memelsdorff erin geslaagd is om de relatie tussen de Codex Faenza en de instrumentale muziekcultuur van de Veneto in de vijftiende eeuw aan te tonen, lijkt tegen deze achtergrond een onbelangrijke vraag te zijn geworden.

(Jacomien Prins)

-Pedro L. Memelsdorff, *The Filiation and Transmission of Instrumental Polyphony in Late Medieval Italy: The Codex Faenza 117*, proefschrift Universiteit van Utrecht (promotie 8 januari 2010, promotor prof.dr. K. Kügle)

### On Meaning and Dyslexia

The dissertation opens with the following quote of A.W. Ellis: 'Ultimately, whatever dyslexia may or may not be, it cannot be a reading disorder'. With this quote Fiorin adopts a point of view, which gained a lot of support in last decades, claiming that in contrast to the popular view dyslexia is not primarily a reading disorder but rather a broader linguistic related problem. Specifically, Fiorin believes that dyslexia is associated with a deficit of the verbal component of working memory.

It is by now widely accepted that working memory, with emphasis on its phonological part, plays a major role in developmental dyslexia. Fiorin adopts this view as a starting point but claims that this assumption is insufficient as it cannot account for the fact that dyslectic children fail in tasks which are grammatical rather than phonological in nature. Therefore, he proposes a new model according to which the primary deficit that is responsible for dyslexia is not only the phonological but also the grammatical part of working memory.

In order to support this innovative claim, results of three experiments are presented. The experiments were conducted with Dutch and Italian speaking children who were diagnosed with dyslexia and with normally developing children of similar ages.

In experiment 1 Fiorin investigates Italian and Dutch speaking children's interpretation of pronouns in sentences such as 'Every boy painted his bike'. Experiment 2 investigates Italian children's interpretation of two types of past tense constructions in Italian – the *passato prossimo* (as in: 'Marco ha mangiato il gelato') and the *imperfetto* (as in: 'Marco mangiava il gelato'). Italian speaking pre-school children are known to have problems with the *imperfetto*

structure and Fiorin predicts that older dyslectic children will find this structure difficult as well. Experiment 3 investigates the different readings of sentences such as: 'Every girl is sitting on a chair' vs. 'a girl is sitting on every chair'. This experiment as well was conducted in both Dutch and Italian.

The results of all three experiments show that dyslectic children face similar problems as normally developing pre-school children and support Fiorin's hypothesis that dyslexia is (also) a grammatical deficit. In all these constructions working memory seems to play a role and thus the assumption that it is the grammatical component of this memory that is hurt is supported.

Although Fiorin's hypothesis is supported by the findings of his experiments, there is still a long way to go before a grammatical component of working memory could be widely accepted as an underlying factor in developmental dyslexia. First of all the existence of such a component should receive more (independent) evidence and then its exact role in dyslexia should be established. Further, the obtained results should be compared also with those of other populations (e.g. children with specific language impairments, younger 'slow readers') in order to fine-grain the claim that these findings support a working memory deficit.

All in all, this study is an important contribution to the growing body of evidence showing that dyslexia is linguistic (rather than phonological or reading-related) in nature, and should be diagnosed, investigated and treated as such.

(Shalom Zuckerman)

– Gaetano Fiorin, *Meaning and Dyslexia, a study on pronouns, aspect and quantification*, proefschrift Universiteit Utrecht (Uil OTS) (promotie 5 maart 2010, promotores D. Delitto, F.N.K. Wijnen. LOT publicaties, 243 p.)

### Juryrapport WIS-Scriptieprijs 2008-2009

De inzendingen voor de Scriptieprijs 2008-2009 van de Werkgroep Italië Studies overtroffen dit keer in zowel kwantiteit als in kwaliteit iedere verwachting. Om met de kwantiteit te beginnen: dit keer kreeg de jury – bestaande uit Maartje van Gelder, Jetze Toubert, Minne de Boer, Maarten Delbeke en Asker Pelgrom – maar liefst negentien scripties toegestuurd.

Een ruime verdubbeling ten opzichte van de voorgaande ronde en een duidelijk teken van de levendige belangstelling van studenten voor de Italië Studies. Uit België kwamen vijf inzendingen, waarbij de Universiteit Gent met drie scripties als hofleverancier optrad. Binnen de Nederlandse inzendingen namen de Universiteit Utrecht (5) en de Universiteit van Amsterdam (4) het leeuwendeel voor hun rekening. Verheugend was dat alle disciplines ruim waren vertegenwoordigd: van letterkunde tot kunstgeschiedenis, van geschiedenis tot vertaalkunde en van archeologie tot renaissance studies.

Aangezien het aantal ingezonden scripties dit keer zo groot was, heeft de WIS besloten de selectie in twee fases op te delen en na voorselectie bleven tien kwalitatief zeer hoogstaande scripties over. Deze zijn door de juryleden beoordeeld op de inhoud, originaliteit van het onderwerp, toegepaste methodologie en de schrijfstijl. Het betrof – in alfabetische volgorde – de volgende inzendingen, namelijk de scriptie *La maniera mutata? Un'indagine intorno alla storiografia dei 'plaganti ditti de l'amore' da Bernardo di Chiaravalle sino a Dante Alighieri* van Han Adriaenssen (RUG), die het aandurfde om ruim tweeënhalve eeuw middeleeuwse religieuze én amoreuze literatuur bij zijn onderzoek te betrekken. Carmen Van den Bergh (Leuven) koos er in haar scriptie *Malaparte e le sue 'Prospective'. Le riviste del Novecento fra consenso e dissenso (1937-1943)* voor het tijdschrift *Prospective* en de auteur Malaparte te plaatsen, en dus ook te analyseren, op het grensvlak van literatuur en maatschappijkritiek. Een origineel en gewaagd onderwerp had de scriptie *Io contro il mondo. Una lettura etica di Eugenio Scalfari, 'L'uomo che non credeva in Dio'; Manlio Cancogni, 'Gli scervellati' ed Oliviero Beha, 'Il paziente italiano'* van Thijs Dely (Gent), ook omdat de geanalyseerde werken niet tot het standaardrepertoire horen van onze opleidingen Italiaans.

Matthijs Jonker (UvA) paste in zijn scriptie een door hemzelf ontwikkelde methode van kunsthistorische analyse toe op het complexe schilderij *Il ratto di Elena* van Guido Reni. Barbara Lotti (UvA) koos in *Dal pastiche all'aurea mediocritas. L'imitazione oraziana nelle 'Satire' di Ludovico Ariosto* voor een technisch literair-historisch onderzoek. In haar